

Ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van het weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog in Koksijde (Oostduinkerke)

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot delegatie van beslissingsbevoegdheden aan de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 2 oktober 2019 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 8, §1, 2°;

Gelet op het advies van het college van burgemeester en schepenen van Koksijde, gegeven op 29 juni 2020, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de departementen of agentschappen van de Vlaamse overheid, bevoegd voor ruimtelijke ordening, woonbeleid en onroerend erfgoed, leefmilieu, natuur en energie, mobiliteit en openbare werken, landbouw en visserij, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, gegeven op 9 juli 2020, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op de opmerkingen van de zakelijkrechthouders, gegeven op 28 juli 2020 en 20 augustus 2020, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van het weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog aantoonst;

Overwegende dat het weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog van algemeen belang is omwille van de historische, archeologische en architecturale waarde;

Overwegende dat het weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog als monument historische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het *Widerstandsnest* of *WN Waldersee* heeft een grote historische waarde als Duits weerstandsnest voor de infanterie, dat tijdens de Tweede Wereldoorlog langs de Belgische kust was opgetrokken als onderdeel van de *Atlantikwall*.

De *Atlantikwall* was een imposante Duitse verdedigingsstelling langs de westelijke kusten van Europa, die tijdens de Tweede Wereldoorlog werd uitgebouwd met talrijke geschutstellingen, bunkers, loopgraven en andere structuren. Deze verdedigingswerken werden ingeplant in steunpunten van verschillende grootte, sterkte en samenstelling, al naargelang de strategische waarde die aan de plaats werd toegekend. Zowel de landmacht, de zeemacht als de luchtmacht bouwden hun eigen steunpunten uit. Een *Widerstandsnest* vormde het kleinste type infanteriesteunpunt in de *Atlantikwall*. De bezetters van een dergelijk weerstandsnest moesten in staat zijn om zich rondom rond te verdedigen aan de hand van lichte

infanteriewapens. *WN Waldersee* werd wellicht vanaf 1942 opgetrokken in de Zeebermduinen nabij Groenendijk-Bad, in eerste instantie voor de verdediging van de kust tegen een vijandelijke invasie.

Voor zover geweten, is langs de Belgische kust geen enkel ander *Widerstandsnest* zo integraal bewaard als *WN Waldersee*. Op dat vlak is de site zeldzaam te noemen. De geïdentificeerde verdedigingswerken op de site blijken bovendien heel typische infanteriewerken te zijn, waaronder loopgraven, geschutstellingen, mitrailleur- en observatieposten, stellingen voor luchtafweer en antitankgeschut, bunkers en accommodatie voor de manschappen. Hiermee kan de site als een representatief voorbeeld gezien worden van een infanterieweerstandsnest van de *Atlantikwall*.

Het weerstandsnest werd ingeplant in de duinen, ter hoogte van en net achter de overgang tussen duin en strand, zodat een verdediging van het strand mogelijk was. De duinen vormden hierbij een topografische context die specifieke mogelijkheden bood naar inplanting en camouflage toe: verdedigingswerken konden vrij gemakkelijk onder zand gebracht worden, schuilplaatsen konden tussen en achter hogere duinhellingen ingeplant worden, terwijl geschutbeddingen dan weer best op hogere duintoppen aangelegd werden. Vandaag is deze duinencontext mooi bewaard, zij het dat de constellatie aan duinen inmiddels gewijzigd is door stuivend zand.

De historische context scoort niet alleen in topografisch opzicht erg hoog. Aan de hand van de specifieke inplanting van de verdedigingswerken kan namelijk ook de militair-geografische logica van de site vastgesteld worden. Hiermee wordt de wijze bedoeld waarop de verdediging van het weerstandsnest was georganiseerd, ter verdediging van het kustfront en van het landfront. De geschutkazemat, de mitrailleur- en observatieposten, open beddingen, stellingen voor luchtafweer, prikkeldraadversperringen, betonnen schuilplaatsen voor manschappen, commandoposten, latrines, munitieopslagplaatsen, een wachthuisje en meerdere loopgraafsystemen: al deze relicten vormen samen een bijzonder waardevol ensemble, dat inzicht verschaft in de opbouw van een *Widerstandsnest*. Via al dan niet overdekte loopgraven, paden en hellingen stond een deel van deze verdedigingswerken ook fysiek in relatie tot elkaar.

Net zoals elders langs de *Atlantikwall* werden ook in *WN Waldersee* heel wat *Regelbauten* opgetrokken. *Regelbauten* zijn standaardontwerpen voor bunkers of geschutbeddingen die op verschillende momenten werden ontwikkeld en gebruikt. Deze types zijn doorgaans gerelateerd aan een specifieke fase in de aanleg van de *Atlantikwall* en vertellen indirect meer over het verloop van de oorlog. Een groot deel van de geïdentificeerde structuren kan gelinkt worden aan specifieke bouwprogramma's en bunkerreeksen, zoals de 500-reeks in het kader van de *Westwall*, de *VF-reeks* in het kader van de *Neue Westwall* of het *Schartenbauprogramm* in het kader van de lancering van de *Atlantikwall*.

WN Waldersee vormde één van de vele bunkersites langs de Belgische kust. De bouw van deze bunkersites had een aanzienlijke impact op het dagelijks leven van de lokale bevolking, wat eveneens een waardevol historisch aspect vormt. De vele bunkers van de *Atlantikwall* werden vaak opgetrokken in weinig benijdenswaardige omstandigheden.

Algemeen kan gesteld worden dat de site *Waldersee* een waardevolle materiële getuige vormt van de Tweede Wereldoorlog. Deze oorlog, een internationale gebeurtenis bij uitstek, vormde een cesuur in de mondiale geschiedenis. De herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in het algemeen en aan de moeilijke dagdagelijkse leefomstandigheden onder de Duitse bezetter is vandaag nog steeds zeer levendig, terwijl de relatie van de bevolking tot de Duitse bezetter nog steeds een beladen maatschappelijk onderwerp kan vormen;

Overwegende dat het weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog als monument archeologische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het landschap waarin het weerstandsnest werd aangelegd, betreft een dynamisch duinenlandschap. Anno 2020 is slechts een deel van het weerstandsnest bovengronds zichtbaar. Op basis van historische bronnen is er in grote lijnen geweten hoe de site met verdedigingswerken was opgebouwd en kan er geconcludeerd worden dat er heel wat verdedigingswerken onder stuivend zand terechtgekomen zijn. Behalve grotere verdedigingswerken zoals bunkers, geschutbeddingen of loopgraven herbergt de ondergrond ongetwijfeld ook nog talrijke sporen die teruggaan op de uitgebouwde verdediging en de

bezetting van de site zoals prikkeldraadversperringen, communicatielijnen, elektriciteits- en watervoorzieningen, verblijfsaccommodatie en andere infrastructuur, menselijke resten, wapens, munitie, gebruiksvoorwerpen, enzovoort. Dit bodemarchief kan bijgevolg bijzonder waardevol zijn voor de kennis van de aanleg van de verdedigingswerken, de organisatie van de verdediging en de bezetting van dit weerstandsnest in oorlogstijd en van de geallieerde bevrijding van dit deel van de Belgische kust in 1944;

Overwegende dat het weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog als monument architecturale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Wegens de immense schaal en de graad van efficiëntie werd de *Atlantikwall* opgebouwd aan de hand van zogenaamde *Regelbauten* of standaardontwerpen, waarbij alle benodigde bouwmaterialen en inrichtingselementen, maar ook het aantal benodigde manuren op voorhand waren berekend. In het *Widerstandsnest Waldersee* is een hele resem aan *Regelbauten* terug te vinden, elk met hun eigen kenmerken. Deze standaardontwerpen kunnen dus onderling grote verschillen vertonen naar bouwsterkte, gebruikte bouwmaterialen, indeling, kenmerken, functie, enzovoort. Andere structuren werden dan weer ad hoc gebouwd.

Veel bewaarde verdedigingswerken op de site zijn opgetrokken aan de hand van gegoten beton. Maar ook bakstenen en geprefabriceerde betonnen bouwelementen, zoals *Formsteine* en *Hoyerbalken* werden veelvuldig gebruikt. Eén wachtpostje is van een volledig geprefabriceerd type. Hoewel de *Regelbauten* in principe gestandaardiseerd werden opgetrokken, vertonen ze soms specifieke kenmerken in functie van hun concrete inplanting, zoals sterkere muren aan vijandelijke zijde of het gebruik van scherfmuren ter bescherming van toegangen of schietopeningen.

Net zoals in de bunker type 502 zijn er wellicht ook in andere, nu ondergrondse bunkers inrichtingselementen bewaard. Naast opschriften en inscripties verwijzen deze elementen naar de concrete bezetting van deze constructies en verhogen ze dus de authenticiteit.

Sommige structuren zijn heel zeldzaam en komen voor zover geweten nergens anders voor langs de Belgische kust. De mitrailleurposten van het type *VF 3* bijvoorbeeld zijn voor zover gekend uniek voor de Belgische kust. Ook de *Ringstand* voor tankkoepel zou nergens anders langs de Belgische kust voorkomen,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen voorlopig beschermd als monument:

Het weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog, Albert I-laan zonder nummer in Koksijde (Oostduinkerke), bekend ten kadaster: Koksijde, 5de afdeling, sectie A, percelen 1013, 1014, 1015, 1018 (deel), 1019E (deel) en deel uitmakend van het openbaar domein.

De voorlopig beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de voorlopig beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° archeologische waarde;
- 3° architecturale waarde.

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

Site in duingebied, met bovengrondse en ondergrondse sporen van verdedigingswerken en structuren die in het weerstandsnest zijn opgetrokken.

Bunker type 612 (nummer 1)

Betonnen militaire constructie in de voorste verdedigingslijn, met de voorzijde min of meer op 30° noordoostelijk gericht. Tegen en rond de constructie zijn bakstenen loopgraven en restanten ervan zichtbaar.

De noordwestelijke zijmuur is tot 3,5 m dik, de zuidoostelijke muur tot 2,2 m. Aan de noordoostelijke voorzijde zit een rechthoekige schietopening van 2,05 m breed en 1,1 m hoog. Achteraan aan zuidwestelijke zijde zit een brede toegang, tot 3,1 m breed. De achtermuur, ongeveer 1,7 m dik, steekt langs beide zijden 2,5 à 3 m uit. De scherfmuur ten noordwesten van het schietgat is noordelijk gericht en steekt zo'n 6,5 m uit. Deze muur versmalt van 2,9 m tot 1,8 m en loopt schuin af, vanaf de dakrand tot laag tegen de grond.

De constructie is deels opgetrokken aan de hand van gewapend beton, dat gegoten is tegen een houten bekisting. Aan de achterzijde, zijkanten en bij de scherfmuur is gebruik gemaakt van *Formsteine*, geprefabriceerde betonstenen. Her en der, zoals in uitsparingen ter hoogte van de schietopeningen, zit baksteen verwerkt. Vóór de schietopening is een meerlagig betonnen platform zichtbaar dat uitsteekt. De randen van het dak zijn afgerond. Op het dak is rondom rond een bijkomende betonnen boord aangebracht voor het fixeren van aarde op het dak. Tegen de achterste dakrand zitten ijzeren haken voor de bevestiging van camouflagenetten.

De binnenruimte verbreedt naar het midden toe, tot 5 m breed. De afstand tussen schietopening en de opening achteraan bedraagt 9,6 m. Het plafond is verstevigd met ijzeren profielen. Ter hoogte van de toegang zitten meerdere ronde openingen in het dak. Grote, gebogen openingen aan de rechterzijde dienden voor het afzuigstelsel, net zoals twee grote dwarse gleuven in het plafond. In de buitenmuur, naast de toegang aan de achterzijde, mondt een grote opening uit.

In beide zijmuren zitten restanten van de oorspronkelijke binnenmuren die de munitieruimtes afbakenden. Meer vooraan zitten twee nissen in de zijmuren verwerkt. Centraal vooraan en in het midden van het plafond zitten twee U-vormige ijzers.

De schade aan de binnenzijde en de achterzijde van de bunker is hoogstwaarschijnlijk het gevolg van het moedwillig opblazen van het aanwezige kanon bij de terugtrekking van de Duitse troepen uit het weerstandsnest begin september 1944.

Bunker type 502 (nummer 3)

Betonnen militaire constructie, die anno 2019 nagenoeg volledig onder zand ligt. Deze bunker ligt net ten zuiden van de grote geschutkazemat (nummer 1). Enkel de bovenste rand van twee scherfmuren en een klein deeltje van de dakrand langs de achterzijde van de constructie zijn anno 2019 zichtbaar. De westelijke scherfmuur staat haaks op de achterzijde van de bunker, de andere ligt in een hoek van ongeveer 130° op de achterzijde van de bunker. De bovenste rand van de scherfmuren zijn voor zover zichtbaar schuin en bovenaan gebogen afgewerkt. Achter de hoogste rand van de oostelijke scherfmuur is het lager betonnen deel van minimum 0,75 m lengte, dat ook deel uitmaakt van de scherfmuur. Er zitten verschillende ijzeren haken in de muren.

Het betreft een type bunker bestaande uit twee toegangen, één gassluis, twee binnenruimtes en één observatieruimte. Bij een opgraving in 2009 bleek dat er toen in de constructie nog heel wat opschriften bewaard waren, waaronder "Ost-W 028-286", "Ausgang", "Eingangsverteidigung", "Kein Licht bei geöffneter Schart[...]". Ook inrichtingselementen zoals stalen deuromlijstingen, buizen, pantserplaten in de ingangsverdedigingen, elektriciteitsbedrading en -contactdoos zijn in 2009 gefotografeerd. Het plafond bestaat uit tegen elkaar geplaatste stalen profielen. In de kleine observatieruimte zit een kleine periscopopening doorheen het dak.

Mitrailleurposten van het type *VF 3* (nummers 5, 6, 54)

Langs de voorste verdedigingslijn liggen minimum twee bunkers van het type *VF 3*. Dit type *VF 3* bestond in principe uit een vierkant geraamte uit gegoten beton met vier betonnen pijlers op de hoeken, onder een dak van *Hoyerbalken*. Dit zijn geprefabriceerde balken uit spanbeton. Dit type is volgens de plannen 2,7 m hoog. Rondom rond, ook boven de toegang, is net onder het dak een gleuf vrijgehouden, waarin een trechtersvormige schietopening gecreëerd werd aan de hand van baksteen. De toegang aan de achterzijde steekt uit en is gevat tussen betonnen muren onder een dakje van *Hoyerbalken*.

Op minder dan 2 m van *VF 3* nummer 6 liggen grote stukken beton, die vermoedelijk deel uitmaakten van een overdekte loopgraaf (nummer 54).

Mitrailleurpost (nummer 7)

Ter hoogte van constructie nummer 7, die omschreven wordt als een bakstenen mitrailleurpost met munitienissen die toegankelijk was via een helling, is anno 2019 één betonnen muur zichtbaar, met openingen opgevuld met baksteen.

Tobruks (nummers 8, 9, 10, 11, 12 en 13)

In het *Widerstandsnest Waldersee* werden er minimum acht en vermoedelijk negen mitrailleur- en observatieposten van het type *Tobruk* opgetrokken, ook wel gekend als *Ringstand* of *Bauform 58c*. Dit zijn kleine betonnen constructies van 4,10 x 2,75 m en een maximale hoogte van 3 m, bestaande uit een ronde of octogonale opening, met bovenaan een diameter van 0,8 m. Vanuit deze 1,6 m diepe opening kon de omgeving geobserveerd worden of kon een mitrailleur bediend worden. Via trapjes stond deze ronde of achthoekige ruimte in verbinding met een lager gelegen, kleine rechthoekige ruimte van 1,55 x 1,1 m. *Bauform 58c* heeft in principe een zijlingse toegang, maar op de site *Waldersee* zijn er ook minimum vier *Tobruks* terug te vinden met een toegang achteraan de constructie. De teruggevonden *Tobruks* hebben, voor zover zichtbaar, steeds een octogonale opening. *Tobruks* nummer 14 en nummer 15 liggen anno 2019 volledig onder zand. Van nummer 61, waarvan eveneens geen bovengrondse sporen zijn teruggevonden, wordt op basis van de luchtfoto's verondersteld dat het om een *Tobruk* gaat.

Nummer 8

Tobruk aan de westelijke rand van het weerstandsnest, tegen de zuidelijke helling van een duin, (nu) op 145° (zuidoostelijk) georiënteerd. In de zijmuur zit een kleine ronde opening.

Nummer 9

Tobruk aan de zuidoostelijke rand van het weerstandsnest, tegen een zuidelijke duinhelling. Deze *Tobruk* is min of meer op 160° georiënteerd.

Nummer 10

Tobruk in de voorste linie, op min of meer 340° georiënteerd, in het westelijke deel van het steunpunt. Het betreft een *Tobruk* met een toegang aan zuidwestelijke zijde, die uitmondt in een bakstenen loopgraaf met trapjes. Op het dak van de aanpalende ruimte is een extra betonnen boord bewaard. In de muur boven de toegang zit een ronde opening. Onder het hogere deel van de *Tobruk*, aan de voorzijde, is een bakstenen gebogen muurtje bewaard.

Nummer 11

Tobruk in de voorste linie, in het midden van het weerstandsnest. De *Tobruk* is min of meer noordelijk gericht.

Nummer 12

Tobruk aan de zijde van het landfront. Deze *Tobruk* was wellicht zuidwestelijk gericht.

Nummer 13

Tobruk aan zeezijde, ter hoogte van de noordoostelijke hoek van het weerstandsnest. Deze *Tobruk*, noord/noordwestelijk georiënteerd, heeft een toegang aan de achterzijde.

Ringstand voor een tankkoepel (nummer 16).

Betonnen militaire constructie in de voorste lijn gelegen, min of meer op 330° georiënteerd. Het betreft een bijna achthoekige betonnen constructie met zijden van 1,2 m met centraal achteraan een uitspringend toegangsgedeelte. Centraal in de achthoek zit een ronde opening met een niet-geprofileerde stalen ring met een diameter van 90 cm. De centrale koepel kan onderdoor, via de toegang (0,8 m breed) bereikt worden. Bovenaan aan de achterzijde zijn er sporen van een lage betonnen rand. De toegang aan zuidoostelijke achterzijde wordt afgebakend door korte betonnen muren. In het verlengde daarvan ligt een bakstenen loopgraaf die overdekt is met een betonnen dakje (nummer 66).

Manschappenbunker *VF 2a* (nummer 17)

Twee bunkers, op 35 tot 50 m van de toenmalige duinvoet verwijderd, zijn geïdentificeerd als een bunkertype *VF 2a*, maar slechts één van de twee bunkers, namelijk nummer 17, is anno 2019 bovengronds zichtbaar. Van nummer 18 bestaan er wel foto's. Op basis van de afstand tussen de toegangen zoals zichtbaar op de luchtfoto's wordt vermoed dat ook de bunkers met nummer 20, nummer 22 en nummer 29 van dit type *VF 2a* zijn. Dit betreft een bunkertype met twee toegangen aan weerszijden van één gang en één rechthoekige binnenruimte, die via een nooduitgang in een halfcilindervormige koker verlaten kon worden. Het plafond bij dergelijk bunkertype is in principe samengesteld uit tegen elkaar geplaatste *Hoyerbalken*. Nummer 17 is een betonnen militaire constructie, op ongeveer 315° (noordwestelijk) georiënteerd. Anno 2019 is enkel het noordwestelijk deel van het dak met afgeschuinde dakrand zichtbaar, evenals de halfcilindervormige koker met nooduitgang en klimijzers aan zuidwestelijke zijde. Doorheen de dakrand zit een ronde opening. Volgens interieurfoto's van 12 juli 2008 is op één binnenmuur een "L" geschilderd, wat staat voor *Leichtausführung* of lichte constructie.

Betonnen remise met pad tussen betonnen muren en betonnen loopgraaf (nummers 45, 51, 53)

Nummer 45

Betonnen constructie, min of meer op 320° georiënteerd, op ongeveer 30 m van de toenmalige duinvoet verwijderd. Het betreft een rechthoekige constructie van min of meer 9,5 x 8,5 m grootte met een dak van minimum 1 m dikte. Voor zover zichtbaar zijn de betonnen muren en dak tegen een houten bekisting gegoten. Er staat een laag betonnen muurtje op de dakrand aan noordoostelijke zijde. De constructie bestaat uit één grote ruimte onder een plafond in de vorm van een korfboog. De toegang aan zuidoostelijke zijde is ongeveer 2,4 m breed. Er zit een tweede toegang (of andere opening?) in de noordoostelijke zijmuur, niet ver van de grote opening. In de zuidwestelijke muur zitten minimum twee min of meer rechthoekige, schuin lopende openingen. Binnenin is aan noordwestelijke zijde aan de hand van een bakstenen muur (0,18 m dik) een tweede, kleinere ruimte gecreëerd. Deze kleine ruimte is minimum 3,1 m hoog. Her en der in de muren en het dak zitten er ijzeren elementen.

Nummer 51

Op 4,5 tot 5,5 m ten zuidoosten van de grote opening aan de achterzijde zijn twee parallel lopende betonnen muren te zien, die op een afstand van 2,2 tot 2,3 m van elkaar lopen. De muren zijn minimum 5,5 en 6,2 m lang. Ze hellen duidelijk af in de richting van de brede toegang van de betonnen remise.

Nummer 53

Net naast de voorzijde van de rechthoekige betonnen remise, ter hoogte van de noordoostelijke hoek vertrekt een overdekte, betonnen loopgraaf. Deze loopgraaf, tussen de 15 en 16 m lang, kent een licht geknikt verloop in noordwestelijke richting, met een eerste deel min of meer op 290° georiënteerd en een tweede deel op 320°. De muren van de loopgraaf zijn opgetrokken uit geprefabriceerde betonstenen, waarbij hier en daar een opening is vrijgelaten. De loopgraaf is overdekt met een dak uit gewapend beton dat in de

vorm van een lichte segmentboog is gegoten. Ter hoogte van beide toegangen tot de loopgraaf is een bijkomend betonnen randje op het dak aangebracht.

Geprefabriceerde betonnen stenen voor een *Deckungsloch* (nummer 56).

Op 30 m van de toenmalige duinvoet, achter de mitrailleurpost type *VF 3* (nummer 6), zijn minimum twee (vermoedelijk drie) op elkaar geplaatste betonstenen terug te vinden. Het zijn zeshoekige stenen (4 lange zijden van 0,56 m, 2 korte zijden van 0,41 m, hoogte 0,25 à 0,27 m) met centraal een ellipsvormige opening (langste symmetrieas 0,8 m, kortste symmetrieas 0,57 m). De betonstenen passen op elkaar door middel van het principe van tand en groef. In de betonstenen zitten gaten voor de verankering van de stenen via wapeningsijzers.

Symmetrisch opgebouwde constructie (nummer 59)

Op 30 m van de toenmalige duinvoet, net achter mitrailleurpost type *VF 3* (nummer 5), staat een constructie met dunne bakstenen en betonnen muren, min of meer op 330° georiënteerd. Deze muren zijn symmetrisch opgebouwd, met centraal een rechthoekige bakstenen structuur van min of meer 1,1 op 1 m, waarvan het noordwestelijk hoofdeinde boogvormig is uitgewerkt. Mogelijk was dit rechthoekig deel (gedeeltelijk) overdekt. In de tegenovergestelde zijde van de rechthoek is een opening van 0,22 m open gelaten. De aanpalende betonnen muren zijn bovenaan gebogen afgewerkt. Op de twee hoeken is een verticaal ijzer in de muur ingewerkt.

Open bedding voor *5cm KwK* met aanpalende bakstenen post (nummer 25)

Op 100 m achter de toenmalige duinvoet is een open bedding bewaard. Deze bedding heeft een achthoekige vorm, met een rand van 1 m dikte, waarin nissen zijn uitgewerkt. Langs twee zijden van de achthoek – langs zuidoostelijke en zuidwestelijke zijde – zit een toegang tot de bedding. In principe zit er centraal in de bedding een ronde/achthoekige sokkel met acht bouten, waarop de affuit van het kanon werd vastgezet.

Tussen beide toegangen aan de zuidoostelijke zijde is een rechthoekige bakstenen structuur met betonnen dak bewaard, waartegen wellicht nog een aanpalende bakstenen deel onder het zand of de begroeiing zit. Het dak is samengesteld aan de hand van *Hoyerbalken*.

Bakstenen loopgraven (nummers 48, 49, 50, 55, 57, 58, 60, 65 en 66)

Verspreid over de meest noordwestelijke strook van de site kunnen er delen van het loopgravensysteem teruggevonden worden. De waarneembare sporen liggen op maximaal 55 m van de toenmalige duinvoet. Het merendeel van de teruggevonden loopgraven is uit baksteen opgetrokken, op de betonnen loopgraaf nummer 53 na. Het tracé van de bakstenen loopgraven loopt geknikt en vertakt.

Nummer 48

Deze loopgraaf loopt tegen en in een duinhelling ten zuidwesten van bunker nummer 6 (type *VF 3*). Deze loopgraaf stond wellicht in verbinding met loopgraaf nummer 49 en nummer 55. De bakstenen muren zijn tot meer dan 1 m hoogte bewaard. In het totaal is hier meer dan 10 m loopgraaf bovengronds bewaard. Er is één rechthoekige uitsprong te zien in de duinhelling. Op de bovenste rand van de loopgraafmuren zijn er duidelijke aanzetten tot overwelling te zien. Aan de buitenzijde van de muren ziet het metselwerk er vrij slordig uit.

Nummer 49

Dit betreft een nog overdekte loopgraaf met bovenaan een kleine, vierkante verluchtingsopening, die in het verlengde lijkt te liggen van loopgraaf nummer 48 en wellicht ook in verbinding stond met loopgraaf nummer 55. De loopgraaf is aan de bovenzijde gecementeerd. In deze gecementeerde laag is "26-2-43" te zien, met ernaast nog eens "1943".

Nummer 50

Achter de betonnen remise (nummer 45), onder meer aan weerszijden van het pad met betonnen muren (nummer 51) is een loopgravensysteem bewaard, met overdekte loopgraven en uitsprongen in de vorm van halve cilinders, die geschrinkt ten opzichte van

elkaar geplaatst zijn. Bovenaan deze uitsprongen zijn ijzeren handgrepen bewaard, terwijl er in de bakstenen muren treden zijn uitgespaard. In de zuidwestelijke hoek, ter hoogte van bunker nummer 18, zijn de toegangen dan weer uitgewerkt met schuin aflopende scherfmuurtjes. Deze lijken te grenzen aan betonnen scherfmuren van bunker nummer 18 (type *VF 2a*). Bovenop de overwelfde loopgraaf zit een vierkante verluchtingsopening.

Nummer 55

Deels overdekte loopgraaf in een duinhelling, ten zuiden van *VF 3* (nummer 6) die wellicht in verbinding stond met nummer 48 en nummer 49.

Nummer 57

Systeem van overdekte loopgraven met bovenaan minimum vier vierkante verluchtingsopeningen en een vrij hoge, halfcilindervormige uitsprong, ten oosten van *VF 3* (nummer 5). Mogelijk stonden deze loopgraven ook in verbinding met de symmetrische opgebouwde constructie nummer 59.

Nummer 58

Loopgraaf net ten zuidwesten van de geschutkazemat (nummer 1). Voor zover zichtbaar betreft het een loopgraaf van ongeveer 10 m lang die splitst als een Y, waarvan beide korte benen ongeveer 5 m lang zijn. Er zijn twee uitsprongen zichtbaar, waarvan één de vorm aanneemt van een halve cilinder. De schuin geplaatste bakstenen bovenaan de muren van de loopgraaf vormen de aanzet tot overwelfing van de loopgraaf.

Nummer 60

Systeem van ongeveer 27 m loopgraaf net ten oosten van de geschutkazemat (nummer 1). Deze loopgraaf vertakt minimum twee keer, met minimum één uitsprong. De schuin geplaatste bakstenen bovenaan de muren van de loopgraaf vormen de aanzet tot overwelfing van de loopgraaf.

Nummer 65

Bakstenen loopgraaf bij *Tobruk* nummer 10, met een geknikt verloop en aan noordwestelijke zijde een uitsprong met trapjes, wellicht om de naburige *Ringstand* voor tankkoepel (nummer 16) te bereiken.

Nummer 66

Stuk overdekte loopgraaf bij *Ringstand* voor een tankkoepel nummer 16, waarvan het dak uit beton was vervaardigd. In de bakstenen loopgraaf zijn één of twee nissen uitgewerkt.

Andere bakstenen constructies (nummers 44, 46 & 52)

In de zuidwestelijke hoek van het weerstandsnest zijn nog enkele losstaande bakstenen structuren terug te vinden. Deze zijn opgetrokken uit rode baksteen, met dunne daken uit gegoten beton of uit baksteen, waarop een gecementeerde laag is aangebracht.

Nummer 44

Enkel de bovenste rand van een bakstenen muur van minimum 4,3 m lang steekt boven het zand uit.

Nummer 46

Complex aan bakstenen structuren, met centraal een rechthoekig bakstenen gebouw van bij benadering 2,6 x 2,4 m grootte, met betonnen dak dat gegoten is tegen een houten bekisting, zoals de indrukken in het plafond doen vermoeden. Uitsparingen en ijzeren duimen in de muren bij de toegang voor deur. In het verlengde aan noordwestelijke zijde staat nog een deel van een bakstenen muur van 2,7 m lengte recht, maar deze muur was oorspronkelijk langer. Aan zuidoostelijke zijde staat een muur van min of meer 4,9 m lengte, met twee schuin aflopende zijmuren.

Nummer 52

Bakstenen constructie van minimum 3 m x 1,9 m, met een (deels) betonnen dak.

Wachtpostje (nummer 38)

Op 125 m achter de toenmalige duinvoet is het dak van een betonnen wachthuisje zichtbaar. Aan de voorzijde is het dak bijna vlak afgewerkt, terwijl de andere zijden van het dak schuin zijn afgewerkt. Bovenaan zit een ijzeren haak.

Ondergrondse stellingen, bunkers en andere structuren

Van een groot aantal structuren werden er anno 2019 geen bovengrondse sporen meer teruggevonden. Aangezien de constellatie aan duinen sterk veranderd is sinds de Tweede Wereldoorlog vanwege stuivend zand, kan aangenomen worden dat de meeste structuren onder zand zijn terechtgekomen. Sommige structuren liggen mogelijk wel (ten dele) boven het zand, maar zijn danig overgroeid dat ze niet teruggevonden werden. Op basis van de historische bronnen is echter met een relatief grote zekerheid geweten dat deze structuren tijdens de Tweede Wereldoorlog in het weerstandsnest *Waldersee* waren opgetrokken. Er zijn geen redenen om aan te nemen dat de constructies ondertussen vernield zouden zijn.

Nummer 2

Open geschutbedding voor kanon op wielen, in de voorste lijn gelegen. Deze bedding was met een pad verbonden met de geschutkazemat type 612 (nummer 1). Deze bedding is goed zichtbaar op de oblique luchtfoto van 4 augustus 1945 en wordt met nummer 35 aangeduid op het plan *Position F*. De borstwering was met baksteen en beton opgetrokken.

Nummer 4

Bunker van het type *VF 7a* aangeduid met nummer 40 op het plan *Position F* en omschreven als een "*abri de bombardement en béton du type P.C.*" Dit is een type bunker bestaande uit twee toegangen aan beide uiteindes van één gang, waarop twee rechthoekige ruimtes uitmonden. Deze bunker ligt op 20 tot 30 m ten oosten van de geschutkazemat (nummer 1). De toegangen tot de bunker tussen scherfmuren zijn goed te zien op de luchtfoto van 25 maart 1944. Het dak van de bunker, met afgeschuinde rand en ronde opening, is te zien op een foto uit vermoedelijk 1989, maar anno 2019 ligt deze bunker volledig onder zand. Rond deze bunker waren bakstenen loopgraven aangelegd. Op de hoek van de bunker was een gele "2" aangebracht. Deze bunker wordt met een huisje weergegeven op het plan *Position F*.

Nummer 14

Tobruk in het uiterst noordoostelijke hoek van het voormalige weerstandsnest, anno 2019 ter hoogte van de omheining rond het Koningin Elisabeth Instituut. Deze *Tobruk*, die noordelijk/noordwestelijk is gericht, is goed waarneembaar op de luchtfoto's van 8 juli 1952. De *Tobruk* wordt met nummer 44 aangeduid op het plan *Position F*.

Nummer 15

Tobruk aan de oostelijke flank van het voormalige weerstandsnest, net binnen de omheining rond het Koningin Elisabeth Instituut. Deze *Tobruk*, die noordoostelijk is gericht, is goed waarneembaar op luchtfoto's van 8 juli 1952. De *Tobruk* wordt met nummer 41 aangeduid op het plan *Position F*.

Nummer 18

Bunker van het type *VF 2a*, aangeduid met nummer 8 op het plan *Position F*. Deze bunker, waarvan de toegangen duidelijk te zien zijn op de luchtfoto van 25 maart 1944, lag achter de voorste verdedigingslijn, in de westelijke hoek van het voormalige weerstandsnest. Een aantal jaren terug kon het bunkertype vastgesteld worden. Ook bij deze constructie was aan de binnenzijde in zwarte kleur de letter "L" aangebracht.

Nummer 19

Bunker met twee toegangen, achter de voorste verdedigingslijn gelegen, ten zuidoosten van mitrailleurpost *VF 3* (nummer 6). De bunker, aangeduid met nummer 20, wordt omschreven

als een "abri de bombardement en béton du type P.C." Vermoedelijk betreft het een bunkertype VF 7a. De twee toegangen tot de bunker zijn zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944.

Nummer 20

Bunker met twee toegangen, achter de voorste verdedigingslijn, in het westelijke deel van het weerstandsnest. De bunker wordt op het plan *Position F* aangeduid met nummer 19 en wordt omschreven als "abri de bombardement en béton du type P.C." Vermoedelijk betreft het een bunker van het type VF 2a. De twee toegangen tot de bunker zijn zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944.

Nummer 21

Bunker met twee toegangen, achter de voorste verdedigingslijn, in het westelijke deel van het weerstandsnest. De bunker wordt op het plan *Position F* aangeduid met nummer 15 en wordt omschreven als een latrinebunker. De twee toegangen tot de bunker zijn zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944.

Nummer 22

Bunker met twee toegangen, achter de voorste verdedigingslijn gelegen, vrij centraal in het voormalige weerstandsnest, ten noordoosten van de open bedding voor 5cm KwK (nummer 25). De bunker, aangeduid met nummer 28 en omschreven als "abri de bombardement en béton du type P.C." op het plan *Position F*, betreft wellicht een type VF 2a. De twee toegangen tot de bunker zijn zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944.

Nummer 23

Ronde stelling achter de voorste verdedigingslijn, vrij centraal in het weerstandsnest gelegen, net ten noordwesten van de open bedding voor 5cm KwK (nummer 25). Deze stelling is zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944 en wordt op het plan *Position F* aangeduid met het nummer 31 en met een cirkel met pijl in zuidoostelijke richting, dus ter verdediging van het landfront.

Nummer 24

Ronde stelling net achter de voorste verdedigingslijn gelegen, op een duintop net naast de mitrailleurpost type VF 3 (nummer 5) en de symmetrische constructie (nummer 59). De stelling is zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944 en wordt op het plan *Position F* met nummer 34 aangeduid en als een kleine bakstenen mitrailleurpost voor luchtafweer omschreven, die via een loopgraaf met de bakstenen schuilplaats nummer 37 verbonden was.

Nummer 26

Ronde stelling, achter de voorste verdedigingslijn gelegen, vrij centraal in het weerstandsnest, ten zuidwesten van de open bedding voor 5cm KwK (nummer 25). Deze open stelling, aangeduid met nummer 25 op het plan *Position F* en omschreven als een cilindervormige bakstenen post voor een dubbele mitrailleur voor luchtafweer, is duidelijk zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944 en de oblique luchtfoto van 4 augustus 1945. De stelling zou toegankelijk geweest zijn via een loopgraaf.

Nummer 27

Stelling in de frontlijn, nabij de meest westelijke hoek van het voormalige weerstandsnest. Deze stelling wordt op het plan *Position F* aangeduid met het nummer 1 en een cirkel en pijl in noordelijke richting. Ze wordt omschreven als bakstenen post voor een lichte mitrailleur, die toegankelijk was via een overdekte loopgraaf.

Nummer 28

Bedding voor een zoeklicht. Deze ronde stelling, op het plan *Position F* aangeduid met het nummer 7, zou uit betonblokken bestaan. De bedding is goed te zien op de luchtfoto van 25 maart 1944.

Nummer 29

Bunker met twee toegangen, achter de voorste verdedigingslijn, vrij centraal gelegen in het weerstandsnest. Op het plan *Position F* wordt de bunker aangeduid met het nummer 23 en omschreven als een "abri de bombardement en béton du type P.C.", met een bakstenen aanbouw, die evenwel vernield was. Vermoedelijk betreft het een bunkertype VF 2a. De twee toegangen tot de bunker zijn zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944.

Nummer 30

Stelling net ten oosten van de open bedding nummer 28 en de betonnen loopgraaf (nummer 53). De stelling wordt op het plan *Position F* aangeduid met het nummer 10 en omschreven als een bakstenen bedding voor een klein stuk geschut op wielen, die toegankelijk was via een bakstenen helling. In 1945 was deze stelling echter vernield.

Nummer 31

Stelling in de frontlijn, ten westen van de mitrailleurpost type VF 3 (nummer 6). Op het plan *Position F* wordt de stelling aangeduid met nummer 11 en omschreven als een bakstenen mitrailleurpost die via een loopgraaf bereikt kon worden.

Nummer 32

Ronde stelling in de frontlijn, tussen mitrailleurpost nummer 31 en mitrailleurpost type VF 3 (nummer 6). Deze stelling wordt op het plan *Position F* aangeduid met het nummer 12 en omschreven als een kleine bakstenen bedding voor een kanon op wielen, met muurtjes van 40 x 25 cm.

Nummer 33

Stelling aan de zuidelijke grens van het weerstandsnest. Deze stelling, die moeilijk afleesbaar is vanaf de luchtfoto's, wordt op het plan *Position F* aangeduid met een cirkel met pijl, in zuidoostelijke richting, in functie van het landfront dus. Volgens dit plan betreft het een bakstenen mitrailleurpost, aangeduid met nummer 16.

Nummer 34

Stelling aan de zuidelijke grens van het weerstandsnest. Deze stelling wordt op het plan *Position F* voorgesteld met een cirkel met pijl, in zuidoostelijke richting (richting landfront) en met het nummer 18. Volgens dit plan betreft dit een grote bakstenen mitrailleurpost.

Nummer 35

Stelling in de voorste lijn, nabij *Tobruk* nummer 11. De stelling wordt op het plan *Position F* aangeduid met nummer 22 en omschreven als een bakstenen mitrailleurpost, die echter vernield was.

Nummer 36

Constructie langs het pad, op bijna 50 m ten noorden van het wachtpostje (nummer 38). De constructie, aangeduid met nummer 24, betrof volgens het plan *Position F* een rechthoekige bakstenen constructie, die ten tijde van de inventarisatie vernield was. De constructie is zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944.

Nummer 37

Bunker op 20 m ten zuiden van mitrailleurpost type VF 3 (nummer 5) gelegen. Deze bunker wordt op het plan *Position F* aangeduid met het nummer 32 en omschreven als een bakstenen schuilplaats die ondergronds is aangelegd en toegankelijk is via een helling en loopgraaf. Op de luchtfoto van 22 september 1947 lijkt het alsof er aan de achterzijde van de bunker één recht stuk loopgraaf loopt.

Nummer 39

Aangeduid met nummer 27 op het plan *Position F* zou dit een bakstenen bedding voor een mortier zijn, met vier munitienissen. De ronde stelling vrij centraal in het weerstandsnest gelegen, is zichtbaar op de luchtfoto van 25 maart 1944.

Nummer 40

Stelling die op het plan *Position F* wordt aangeduid met nummer 37 en omschreven als een bakstenen mitrailleurpost. De stelling ligt net ten oosten van de geschutkazemat (nummer 1). Deze stelling was via bakstenen loopgraven bereikbaar.

Nummer 41

Bunker met twee toegangen, ten noordoosten van de open bedding voor *5cm KwK* (nummer 25), zoals te zien op de luchtfoto van 25 maart 1944. Deze bunker wordt op het plan *Position F* aangeduid met het nummer 39 en omschreven als een latrinebunker.

Nummer 42

Stelling in de frontlijn, ter hoogte van de noordoostelijke hoek van de site, nabij het huidige Koningin Elisabeth Instituut. Deze stelling, die niet zo duidelijk is op de luchtfoto's, wordt op het plan *Position F* met het nummer 43 weergegeven. Het zou gaan om een kleine bakstenen stelling voor een lichte mortier.

Nummer 43

Ronde bedding, net achter de voorste lijn gelegen, in het westelijk deel van het weerstandsnest. De bedding is zichtbaar op het luchtfoto van 25 maart 1944 en wordt op het plan *Position F* weergegeven met een cirkel en het nummer 4. Volgens de legende betrof het een deels vernielde bakstenen bedding met een diameter van 6 m en een borstwering van 60 x 50 cm, bedoeld voor een stuk luchtafweergeschut. Deze bedding was via een bakstenen helling bereikbaar, die ook verbonden was met twee kleine bakstenen opslagplaatsen. Deze bedding met de vlakbij gelegen bakstenen nissen waren nog zichtbaar in 1991. Deze bedding was verbonden met nummer 44, maar deze laatste constructie wordt niet geduid in de legende. Op de schuine luchtfoto van 4 augustus 1945 is te zien hoe nummer 44 op of net achter een duintop ligt. Er liep eveneens een loopgraaf of pad langs deze constructie. Ter hoogte van nummer 44 is de bovenste rand van een bakstenen muurtje van minimum 4,3 m lengte zichtbaar.

Nummer 61

Rechthoekige structuur, vermoedelijk een *Tobruk*, zichtbaar op de luchtfoto's van 8 juli 1952 en de oblique luchtfoto van 4 augustus 1945. Deze wordt niet vermeld op het plan *Position F*.

Nummer 62

Vermoedelijk rechthoekige constructie net ten westen van de mitrailleurpost type *VF 3* (nummer 5). Deze constructie, die niet is aangeduid op het plan *Position F*, is duidelijk waarneembaar op de luchtfoto van 25 maart 1944 en schuine luchtfoto van 4 augustus 1945. De stelling ligt op een iets lagere duin dan de *VF 3*.

Nummer 64

Toegang tot een overdekte loopgraaf of gang, zoals mooi te zien op de schuine luchtfoto van 4 augustus 1945.

Behalve de structuren die hierboven in de mate van het mogelijke geïdentificeerd zijn, zijn er onder het zand ongetwijfeld nog andere sporen van het weerstandsnest bewaard. Op de luchtfoto's lijken er in ieder geval nog structuren aanwezig, die niet worden geduid op het plan *Position F*. Dit kan gaan om ondergrondse loopgraven, paden, prikkeldraadversperringen, munitieputten, waterputten, andere bunkers of beddingen, structuren die dienden als accommodatie voor de manschappen, enzovoort. Ook munitie of gebruiksvoorwerpen kunnen nog onder het zand aanwezig zijn, evenals archeologische sporen die verwijzen naar de bevrijding van deze zone in september 1944. Het is eigen aan bunkers dat er in de ondergrond onder en rond de bunker constructieve elementen of militaire infrastructuur bewaard zijn die rechtstreeks verband houden met de bunker, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling.

Art. 3. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de bescherming beoogt het behoud in situ van de constellatie aan bovengronds en ondergronds gelegen bakstenen en betonnen verdedigingswerken, sporen en artefacten. Hierbij is het wenselijk dat elke ingreep de beschermde erfgoedwaarden, erfgoedkenmerken en erfgoedelementen respecteert en ondersteunt. Hierbij wordt een geïntegreerde en duurzame aanpak beoogd, waarbij de impact van de ingrepen op het geheel wordt afgewogen en waarbij de draagkracht van de site niet wordt overschreden;
- 2° het weerstandsnest ligt in een duinlandschap met een belangrijke natuurwaarde, dat in het verleden gekenmerkt werd door wandelende duinen en waar nog steeds een natuurlijk verstuiwingsproces mogelijk is. Het is niet de bedoeling van de bescherming om de natuurlijke dynamiek van de duinen tegen te gaan;
- 3° door zijn ligging in open duinengebied zijn de verdedigingswerken doorheen de jaren verweerd. Natuurlijk verval, dus verval dat niet het gevolg is door ingrepen door de mens, hypothekeert de bescherming niet. De bescherming beoogt een minimale instandhouding. Verregaande consolidatie- en restauratiemaatregelen kunnen bij een beperkt aantal constructies uitgevoerd worden, maar zijn geen algemene doelstelling van de bescherming;
- 4° door het natuurlijk verstuiwingsproces van de duinen in het verleden zijn heel wat verdedigingswerken verzakt of onder het zand komen te liggen. Het is niet de bedoeling van de bescherming om bunkers of andere verdedigingswerken opnieuw vrij te graven of recht te plaatsen tenzij dit wenselijk zou zijn uit veiligheidsoverwegingen;
- 5° door het natuurlijk verstuiwingsproces van de duinen kunnen constructies, die nu onder zand liggen, vrij komen te liggen. Ook wegens andere redenen, zoals het verwijderen van struweelvorming, kunnen constructies opnieuw zichtbaar worden. Anderzijds kunnen constructies die nu bovengronds waarneembaar zijn, onder zand terechtkomen. Het is wenselijk om op regelmatige basis de zichtbare structuren te monitoren en hun bouwfysische toestand te evalueren;
- 6° wegens de kwetsbaarheid van de relict en omwille van de leesbaarheid is het wenselijk de spontane struweelvorming op en rond de bovengrondse bakstenen en betonnen relict terug te dringen. Hierbij is een omzichtige, manuele verwijdering van struweelsoorten en andere spontane opslag aangewezen, in functie van de leesbaarheid van de site en de consolidatie van de erfgoedwaarden van de bakstenen en betonnen structuren. Aangezien éénjarige zaailingen het gemakkelijkst te verwijderen zijn, is een jaarlijkse verwijdering van de struweelopslag aangewezen;
- 7° de erfgoedwaarden van de bunkers, geschutsbeddingen en andere structuren en de leesbaarheid ervan kunnen desgevallend versterkt worden door het verwijderen van niet-oorspronkelijke materialen, schroot, bouwafval en rommel op, tegen en in de bakstenen en betonnen posten. Ook niet-oorspronkelijke opschriften, schilderingen of graffiti kunnen best verwijderd worden;
- 8° wegens de kwetsbaarheid van de relict en omwille van de draagkracht van de site is het wenselijk de betreding van de site beperkt te houden of kan het publiek geleid worden;
- 9° omwille van de veiligheid kunnen er maatregelen getroffen worden tot het afsluiten van de bunkers en andere verdedigingswerken;
- 10° het aanbieden van historische duiding over het weerstandsnest op de site zelf verhoogt het draagvlak voor de erfgoedwaarde van de site;
- 11° daar waar mogelijk kan het erfgoed de natuurwaarden versterken, bijvoorbeeld door de inrichting van geschikte bunkers tot schuilplaatsen voor vleermuizen.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal en vandalisme;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;

- 3° regulier onderhoud uit te oefenen. Er moeten geen onderhoudswerken uitgevoerd worden om natuurlijk verval door weer en wind tegen te gaan;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie en graafwerken in functie van het bouwen, verbouwen of heropbouwen van constructies;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen, stabiliseren of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, luiken, poorten, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
 - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;
- 5° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
 - a) de aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem;
 - b) de inzet van zware materialen, die door hun gewicht of omvang diepe sporen op het terrein achterlaten;
 - c) elke handeling die een aanzienlijke wijziging van de landschapskenmerken tot gevolg heeft;
 - d) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse en ondergrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - e) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen;
 - f) het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
 - g) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 m rond een vergund of een vergund geacht gebouw;
 - h) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;

- 6° het uitvoeren van volgende handelingen aan of in het interieur:
- a) het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
 - b) het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
 - c) het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
 - d) het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, trappen, binnenschrijnwerken, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, lambrisering, beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie;
 - f) het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontpleisteren van bepleisterde elementen; het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel,

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Matthias DIEPENDAELE